

YÜKSEKÖĞRETİMDE FAYDA - FİNANSMAN ÜZERİNE

Figen ALTUĞ*

Çağdaş dünyanın bilim ve teknikteki hızlı ilerleyişinin ardında kalmamak için, her ülke doğal, beşeri ve mali kaynaklarını toplumun iktisadi-sosyal beklentilerine göre belirli hedeflere yönlendirmek, kısaca planlama yapmak zorundadır¹. Hızlı değişme ve gelişme olgusu yönlendirilemediğinde ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik sorunların çözümü “insanın yetiştirilmesi” ile mümkündür².

Topluma sunulan eğitim hizmetinde çeşitli gerekçelerle ağırlık, kamu ekonomisindedir³. Kamu ekonomisinde kaynakların tahsisinde etkinliği sağlamak için eğitimin toplumsal faydası dikkate alınmalı⁴; eğitim-öğretim aracılığıyla ulaşılabilecek hedeflere göre, faaliyetler planlanmalıdır. Çeşitli öğretim kademelerinden biri olan yükseköğretimde de planlama zorunludur.

Yükseköğretim, farklı niteliklerinden ötürü, bir karma maldır. Araştırma-geliştirme-tartışma ve bilim üretme ile aydın demokrat yurttaşlar yetiştirme yönleri, yükseköğretime “sosyal mal” niteliği kazandırır. Oluşturduğu bilgi birikiminden ötürü, yükseköğretim mezunlarının lise mezunlarına oranla daha fazla ücret beklentileri, yükseköğretimin “kişisel mal” niteliğini ortaya çıkarır. Sanat, kültür, spor, tedavi olanaklarıyla yükseköğretimin “erdemli mal” niteliği belirir⁵. Üstlenilecek yükseköğretim harcamalarının finansmanına kimin ne ölçüde katılacağı sorusu, bu farklı nitelikleri birlikte düşünmeyi gerektirir.

* Prof. Dr.; Uludağ Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

1 Aytaç Eker, “Ekonomik Kalkınmanın Planlanması ve Bütçeleme”, İ.Ü.İ.F. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 35. seri, s. 149.

2 Birsen Gökçe, “Türkiye Koşullarında Yeni Bir Üniversite Nasıl Kurulmalı?” Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği Yayınları, No: 1, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 91.

3 İktisadi kaynakların rasyonel kullanımı ile eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak; sanayi firmalarını eğitim maliyetlerinden kurtarmak vb. gerekçeler hakkında bakınız, Kenan Bulutoğlu, Kamu Ekonomisine Giriş, Temat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1977, s. 264-265.

4 Bulutoğlu, a.g.k., s. 269.

5 Güneri Akalın, Kamu Ekonomisi, A.Ü. SBF. Yayınları No. 486, Ankara, 1981, s. 72-73.

Yükseköğretim, kişilere çeşitli özel maliyetlere katlanma⁶ karşılığında ölçülebilir ve ölçülemez özel faydalar sağlamakta⁷; topluma da çeşitli sosyal maliyetleriyle birlikte sosyal faydalar saçılmaktadır⁸. Özel fayda-sosyal fayda karşılaştırması sonucu, daha çok yarar sağlayan, ilgili yarı kamusal mal/hizmetin finansmanına daha çok katılacaktır⁹.

Bu şekliyle bakıldığında, Türkiye’de birer katma bütçeli idare olarak kurulan devlet üniversitelerinin sundukları yarı kamusal hizmetin, daha çok sosyal faydası ağırlıkta gözükmektedir; çünkü hizmetin sosyal yanının finansman aracı olan vergiler, bu kurumların bütçelerinin neredeyse tümünü finanse etmektedir¹⁰.

Oysa, günümüzde Türkiye’deki devlet üniversitelerinde araştırma-tartışma-bilim üretme yerine, bir yan ürün olarak nitelenebilecek “meslek öğretimi” ağırlık kazanmış ve neredeyse “seri imalat”a geçilmiştir¹¹. Meslek öğretiminin, kişilere sağlayacağı bilgi birikimi ve bunun da piyasada pazarlanabilir özelliğiyle, “yararlanma vergileri” ve giderek “fiyatlama” ile finanse edilmesi uygun sayılmaktadır¹². Ayrıca, mesleki öğretimde de, bilgi birikimi devamlılık arzetmelidir. Buna karşılık, “eğitimde fırsat eşitliği” adına, çeşitli teknik lise mezunlarına sosyal bilim alanında yükseköğrenime devam etme olanakları, siyasal gerekçelerle sağlanmıştır¹³.

Sağlanan fayda ve finansmana katkı itibarıyla ortaya çıkan çelişkili durum, ne yazık ki, ülke genelinde hızlı bir şekilde yaygınlaştırılmakta; “her ilçe - her ilçeye bir yükseköğretim kurumu” sloganı gerçeğe dönüşmekte ve iktisaden etkin olmayan sonuçlar yaratmaktadır¹⁴. Özellikle yeterli öğretim

6 Figen Altuğ, “Yükseköğretimde Özel Maliyetler - Bir Anket Değerlendirmesi”, İ.Ü.İ.F. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 32. Seri 1988-1989, İstanbul, 1990, s. 8-17.

7 Mark Blaug, “Where Are We Now in the Economics of Education”, *Economics of Education Review*, Vol. 40, No. 1, 1985, s. 23; Gary S. Becker, *Human Capital 2nd Ed.*, National Bureau of Economic Research, New York, 1975, s. 191-194; B.A., Weisbrod, “External Effects of Investment in Education”, *Economics of Education 1* (der. M. Blaug), Penguin Books, 1968, s. 159-171; Mark Blaug, *Introduction to the Economics of Education*, Penguin Books, 1970, s. 23-53.

8 Gary S. Becker, a.g.k., s. 194-198; Weisbrod, a.g.m., s. 171-179; Blaug, a.g.k., s. 61-100 ile s. 115-119. Higher Education, Who Pays? Who Benefits? Who Should Pay?, A Report and Recommendations by the Carnegie Commission on Higher Education, June, 1973, s. 47-61.

10 1994 mali yılı başlangıç ödeneklerinin finansmanında vergilerin payı, devlet üniversitelerinde % 99.0’ın altına inmemekte; kimi üniversiteler bütçelerinin % 99.8’ine varan kısmını Hazine Yardımı ile karşılamaktadır. 1994 Bütçe Gerekçesi, Ankara, Ekim, 1993, s. 20.

11 Göçke, a.g.m., s. 92.

12 Kuşkusuz söz edilen “fiyatlama”nın eğitimde fırsat eşitliğini bozmaması için gerekli önlemler alınmalıdır. Ayrıca yararlanma vergileriyle finansman halinde de mesleki bilgi birikiminin topluma sağlayacağı sosyal fayda karşılığında yine ödeme gücüne dayalı vergilere başvurulacağı açıktır. Burada sosyal faydanın eğitim görülen yer ile sınırlı kalmayacağı; dolayısıyla sadece bölgedeki yurttaşların finansmana katılıp “kendi bölge çocuklarını okutma”larının da yetersiz kaynak artırımıyla sonuçlanacağı unutulmamalıdır. Bkz., Weisbrod, a.g.m., s. 179. Ayrıca, yapılacak araştırma faaliyeti de piyasada pazarlanabilir nitelikteyse, araştırmanın finansmanını özel kesim üstlenebilir.

13 Örneğin İ.Ü.İ.F.’nde, İmam Hatip Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi mezunlarının da okuma şansları vardır.

14 Örneğin, 1994 mali yılı itibarıyla mevcut 22 üniversiteye ek olarak 31 yeni üniversite daha kurulmakta bu sayının ileride giderek daha da artırılma beklentileri çoğalmıştır.

elemanı, kütüphane, fiziksel ortam; araç-gereç-teçhizat sağlamadan açılan yeni kurumlarda - hatta nisbeten eski kurumlarda bile - araştırma amacı ağırlıkta olan lisansüstü eğitime de başlama girişimleri, küçük ölçekte ayrı ayrı yapılanma sonucu, kaynak savurganlığı boyutlarını arttırmaktadır.

Bilim üretme yerine meslek öğretme yönü önem taşıyınca, üniversiteye kâr amacıyla kurulabilen; kazanç getirmesi beklenen; hiç değilse, "kazandıgı" ile kendisini döndürebilen kurumlar olarak da bakılmakta ve "meslek elemanı" yetiştirme amaçlı "yüksekokul" niteliğiyle Özel Üniversiteler ile Vakıf Üniversiteleri gündeme girmekte¹⁵; bu üniversitelere de genel bütçeden yardım yapılması öngörülmektedir¹⁶. Bakanlar Kurulu, yapılacak yardımın esaslarını belirlemektedir¹⁷.

Sonuçta, Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında ne tür mal/hizmet üretiliyor ve bunlardan kim/ne kazanıyor - kim/ne ödüyor - kim/ne ödemeli sorularını yeni baştan sormak gereklidir.

Günümüzde Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında ne tür mal/hizmet üretiliyor ve bunlardan kim/ne kazanıyor - kim/ne ödüyor - kim/ne ödemeli sorularını yeni baştan sormak gereklidir.

Bununla birlikte, yükseköğretim kurumlarında ne tür mal/hizmet üretiliyor ve bunlardan kim/ne kazanıyor - kim/ne ödüyor - kim/ne ödemeli sorularını yeni baştan sormak gereklidir.

Günümüzde Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında ne tür mal/hizmet üretiliyor ve bunlardan kim/ne kazanıyor - kim/ne ödüyor - kim/ne ödemeli sorularını yeni baştan sormak gereklidir.

Bu çalışmada, yükseköğretim kurumlarında ne tür mal/hizmet üretiliyor ve bunlardan kim/ne kazanıyor - kim/ne ödüyor - kim/ne ödemeli sorularını yeni baştan sormak gereklidir.

2. TÜRK GELİR VERGİSİNDE GÖZÜMÜZÜKÜ

2.1. Vergiye Tabii Gelirlerin Tanımları

Türkiye'de gelir vergisi, maddi kazanç ve diğer gelirler üzerinde uygulanır. Bu çalışmada, yükseköğretim kurumlarında ne tür mal/hizmet üretiliyor ve bunlardan kim/ne kazanıyor - kim/ne ödüyor - kim/ne ödemeli sorularını yeni baştan sormak gereklidir.

¹⁵ Gökçe, a.g.m., s. 101; Nihat Falay, "Üniversitelerin Maddi Sorunları", Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözümler, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği Yayınları, No. 1, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 367-370.

¹⁶ 11 Nisan 1990 tarihleri ve 418 s. KHK.

¹⁷ Örneğin, bir Vakıf Üniversitesi olarak, Galatasaray Eğitim Öğretim Kurumu'nun 94 Bütçesi, % 97.4 oranında Hazine Yardımından oluşmaktadır. Bkz. 1994 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s. 20, Tablo: 3.